

Przemysław Pluskota

Uniwersytet Szczeciński

INSTYTUCJE MIKROFINANSOWE W BANGLADESZU

Streszczenie: Dostęp do podstawowych usług finansowych, takich jak kredyty, oszczędności czy realizowanie płatności, ma znaczny pozytywny wpływ na życie ubogich. Jednym z narzędzi przełamania bariery ubóstwa jest mikrokredyt, który jest definiowany jako niewielkie wsparcie osób ubogich w celu generowania przez nie dochodów. Instytucje mikrofinansowe traktowane są jako jedno z narzędzi ograniczania zjawiska ubóstwa na świecie. W Bangladeszu funkcjonuje wiele tego typu instytucji, umożliwiając ubogim przekroczenie granicy ubóstwa. Najliczniejszą grupę klientów instytucji mikrofinansowych stanowią kobiety, które dzięki mikrokredytom wielokrotnie uzyskują samodzielność finansową oraz zwiększają swoją pozycję społeczną.

Słowa kluczowe: mikrofinanse, mikrokredyty, ubóstwo.

1. Wstęp

Około 19% dorosłej ludności krajów rozwiniętych nie ma rachunku bankowego, w krajach rozwijających się jest to ok. 72%. Na dorosłego obywatela kraju rozwijającego się przypada 0,9 rachunku bankowego, podczas gdy w kraju rozwiniętym jest to 3,2 [Kendall, Mylenko, Ponce 2010]. Powyższe wartości ukazują lukę w dostępie do podstawowych usług finansowych, która nie została jak dotąd zagospodarowana. Tak znaczny odsetek osób bez konta bankowego w krajach rozwijających się oznacza poważny problem w zaciąganiu zobowiązań. Dotyczy to zwłaszcza krajów najbiedniejszych, gdzie uzyskanie pożyczek przez najuboższych w tradycyjnych instytucjach finansowych praktycznie nie wchodzi w rachubę.

Tematem niniejszego opracowania jest charakterystyka mikrofinansów oraz instytucji mikrofinansowych w jednym z najbiedniejszych krajów świata, przez wielu uznawanym za kolebkę ruchu mikrofinansowego.

2. Dostęp do usług finansowych

Obywatele krajów najbiedniejszych, nie mogąc skorzystać z usług tradycyjnych pośredników finansowych, nie mogą uzyskać wsparcia z instytucji finansowych. Sytuacja taka oznacza, że wielu z nich, aby założyć własną działalność gospodarczą, wyżywić rodzinę, posłać dzieci do szkoły czy wręcz przeżyć, skazanych jest na ko-

rzystanie z nieformalnych źródeł finansowania, czyli m.in. z usług lichwiarzy lub właścicieli wiejskich sklepów. Wielokrotnie wiąże się to z bardzo wysokim oprocentowaniem takiej pożyczki, wykorzystywaniem dominującej pozycji przez pożyczkodawcę w formie ustalania wygórowanych warunków spłaty czy koniecznością sprzedania im wyprodukowanych produktów po znacznie niższych cenach niż rynkowe. Większość obywateli najbiedniejszych krajów świata ma bardzo ograniczone możliwości inwestowania i rozwoju, przez co funkcjonują w tzw. błędnym kręgu ubóstwa. Wydajność ich pracy jest bardzo niska, co powoduje, że generują bardzo niskie dochody, co w warunkach wysokiego przyrostu naturalnego spowalnia, a czasami wręcz uniemożliwia akumulację kapitału [Kot 2007, s. 53]. Funkcjonowanie osób ubogich w takim błędnym kole, z którego bez pomocy zewnętrznej nie są w stanie wyjść, ogranicza skłonność do przedsiębiorczości, hamując wzrost gospodarczy.

Najmniej ubankowionym regionem świata jest Afryka Subsaharyjska, gdzie prawie co dziesiąty obywatel nie ma dostępu do usług bankowych. Również w Bangladeszu sytuacja nie wygląda imponująco – co piąty człowiek nie korzysta z usług bankowych (tab. 1).

Tabela 1. Gospodarstwa domowe mające dostęp do usług bankowych w 2009 r.

Region świata	Odsetek gospodarstw domowych mających dostęp do usług bankowych
Ameryka Łacińska i Karaiby	40
Kraje wysoko rozwinięte OECD	91
Europa i Azja Środkowa	50
Afryka Subsaharyjska	12
Środkowy Wschód i Afryka Północna	42
Azja Południowa	22
Azja Wschodnia i Pacyfik	42

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Financial Access...*2010, s. 10].

Z informacji zawartych w raporcie opracowanym przez CGAP¹ oraz grupę Banku Światowego wynika, że największe bariery w dostępie do jakichkolwiek usług finansowych mają ludzie mieszkający w krajach najbiedniejszych. W pierwszej kolejności potrzebują oni podstawowych środków do życia, wyżywienia dzieci, dopiero potem mogą myśleć o usługach finansowych. Zdaniem E. Gostomskiego najważniejszą przyczyną wykluczenia finansowego w krajach najmniej rozwiniętych jest bieda. W krajach rozwiniętych lub rozwijających się do tych przyczyn można zaliczyć również np. nadmierny poziom zadłużenia gospodarstw domowych, brak stałego adresu zamieszkania w przypadku osób bezdomnych czy rzadką sieć placówek bankowych [Gostomski 2009, s. 314].

Oba poruszone wcześniej problemy (ubóstwo i wykluczenie finansowe) mają ze sobą bardzo silny związek i bardzo istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju go-

¹ CGAP – *The Consultative Group to Assist the Poor*.

spodarczego kraju. Jak pokazują badania T. Becka, A. Demirguc-Kunta oraz R. Lewine'a, istnieje związek pomiędzy dostępnością do systemu finansowego a rozwojem gospodarczym kraju. W swojej pracy wskazują na dodatnią korelację pomiędzy rozwojem systemu finansowego a produktem krajowym brutto [Beck, Demirguc-Kunt, Levine 2004]. Rozwój systemu finansowego, rozumiany również jako zwiększenie dostępności do usług finansowych, pozwala dość skutecznie walczyć z ubóstwem oraz zredukować jego poziom w społeczeństwie. Zatem dostęp do podstawowych usług finansowych może pozytywnie zmienić życie ludzi najuboższych. Jednym z nadrzędnych zadań jest więc stworzenie instytucji zainteresowanych osobami o niskich dochodach, które mimo że dysponują znacznie mniejszymi zasobami pieniędzy oraz potrzebują znacznie niższych kwot kredytów, są w stanie za te środki zapłacić wielokrotnie więcej niż klienci w krajach rozwiniętych. Komercyjny sektor bankowy ze względu na brak historii kredytowej, brak jakiegokolwiek zabezpieczenia czy status majątkowy nie jest zainteresowany współpracą z taką grupą klientów. Z kolei najubożsi nie są w stanie zaakceptować komercyjnych warunków współpracy.

Odpowiedzią i receptą na zwiększenie dostępności podstawowych usług finansowych są mikrofinanse, które w ostatnich latach stały się bardzo popularne i zostały uznane za jeden z głównych elementów rozwoju gospodarczego krajów najbiedniejszych. Świadczy o tym ustanowienie przez ONZ roku 2005 rokiem mikrofinansów. Jeszcze większy rozgłos mikrofinanse uzyskały w roku 2006, kiedy to M. Yunus otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla właśnie za rozwój instytucji udzielających niewielkich kredytów osobom najuboższym. Komitet Noblowski nagrodę „twórcy mikrofinansów” oraz stworzonemu przez niego Bankowi Grameen² przyznał za jego wysiłek w kreowaniu rozwoju społecznego i gospodarczego. Trwały pokój nie będzie możliwy do osiągnięcia, dopóki społeczności nie znajdą sposobów na ograniczenie ubóstwa na świecie. Komitet uznał, iż jednym z takich środków jest mikrokredyt, a rozwój „oddolny” służy również rozwojowi demokracji i przestrzeganiu praw człowieka. Kolejnym znakiem rosnącej roli mikrofinansów na świecie było ustanowienie przez Komisję Europejską (KE) roku 2010 rokiem walki z ubóstwem i wykluczeniem socjalnym. KE uznała, iż jest to czas, aby podkreślić ścisły związek między wykluczeniem społecznym i finansowym oraz aby promować mikrofinanse jako skuteczne narzędzie walki z ubóstwem [Internet 4].

3. Mikrofinanse w Bangladeszu

Pojęcie mikrofinansów bardzo często utożsamiane jest z mikrokredytem, a oba określenia wielokrotnie stosowane są zamiennie. W rzeczywistości zakres mikrofinansów jest znacznie szerszy i definiowany jako usługi finansowe dla ubogich, osiągających niskie dochody. Mikrofinanse kojarzone są z instytucjami udzielającymi niewielkich, niezabezpieczonych kredytów, wielokrotnie na zasadach grupowej od-

---

² Komitet Noblowski nagrodę przyznał w dwóch równych częściach M. Yunusowi i Grameen Bankowi [Internet 1].

powiedzialności, wraz z obowiązkowymi oszczędnościami, które świadczą o gotowości i zdolności do regularnej spłaty zobowiązań oraz gwarantują dostęp do kolejnych mikrokredytów, uwarunkowanych punktualną i sumienną spłatą poprzednich [Gonzalez, Rosenberg 2010].

Na koniec 2009 r. na świecie funkcjonowało 1917 instytucji mikrofinansowych, które udzieliły ponad 65 mld dol. kredytów niespełna 92,5 mln kredytobiorcom i zgromadziły 27 mld dol. depozytów. Średnia wartość kredytu udzielonego pojedynczemu kredytobiorcy wynosiła 523,1 dol. [Internet 6].

Bangladesz, w którym żyje ponad 160 mln mieszkańców, a ok. 40% populacji w ubóstwie, zaliczany jest do grupy najbiedniejszych krajów świata. Świadczy o tym chociażby poziom dochodu narodowego na jednego mieszkańca w 2008 r. (520 dol.) niższy od jego średniej wielkości w krajach ubogich (524 dol.) [Bangladesh...]. Będąc jednym z najbiedniejszych krajów świata, Bangladesz stanowi doskonały rynek dla instytucji mikrofinansowych. Według informacji zawartych na platformie MIX Market, w Bangladeszu istnieją 73 instytucje mikrofinansowe, z czego 28 raportowało informacje o swojej działalności (tab. 2).

Tabela 2. Instytucje mikrofinansowe w Bangladeszu (dane za 2009 r.)

Nazwa instytucji (MFIs)	Wartość portfela kredytowego (mln dol.)	Liczba aktywnych kredytobiorców (szt.)	Średnia wartość kredytu (w dol.)	Aktywa ogółem (mln dol.)	Wartość depozytów (mln dol.)	Liczba deponentów (szt.)
1	2	3	4	5	6	7
ASA	456,3	4 000 401	114,1	592,8	181,2	6 600 000
BASTOB – Initiative for People’s Self-Development	1,4	7 869	173,4	1,9	0,47	10 184
Bangladesh Extension Education Services – BEES	8,4	93 995	89,0	10,6	2,8	108 586
Bangladesh Rural Advancement Committee – BRAC	636,4	6 200 000	102,0	990,6	266,8	8 400 000
BURO Bangladesh ^{a)}	58,8	577 057	101,8	86,4	21,5	746 938
Center for Development Innovation and Practices – CDIP	12,2	65 821	184,7	15,1	4,5	76 254
Coastal Association for Social Transformation Trust – COAST Trust	5,6	58 038	96,3	6,3	1,7	74 038
Christian Service Society – CSS	12,5	98 779	126,4	13,3	4,1	110 565
Come To Save Cooperative Ltd. – CTS	0,991	13 533	73,3	1,3	0,285	21 521
Dushtha Shasthya Kendra – DSK	11,7	97 840	119,2	17,6	5,1	137 279
Eco-Social Development Organization – ESDO	7,7	114 337	67,6	–	2,3	100 476
Ghashful	3,8	27 870	134,8	5,5	2,4	37 306

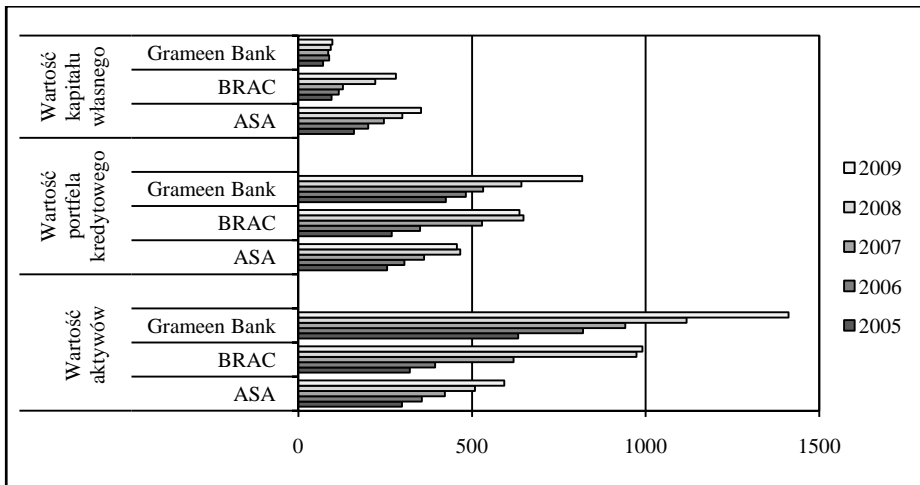
1	2	3	4	5	6	7
Grameen Bank	817,4	6 400 000	127,1	1,4	1.200,0	8 000 000
HEED Bangladesh	9,3	79 335	117,1	12,5	4,4	107 938
Integrated Development Foundation – IDF	7,3	73 802	99,3	9,4	3,6	80 612
Jagorani Chakra Foundation – JCF	40,9	317 068	128,9	46,4	9,3	360 923
People's Oriented Program Implementation – POPI	13,8	163 679	84,2	-	5,2	139 624
RDRS Bangladesh	17,9	285 336	62,7	25,1	7,6	349 191
Resource Integration Centre – RIC	11,1	80 181	138,2	14,6	3,7	104 829
Rural Reconstruction Foundation Jessore – RRF	14,0	148 737	93,9	17,1	4,0	186 054
Sajida Foundation	14,1	104 113	135,6	17,6	4,8	116 277
Society Development Committee – SDC	5,5	49 137	112,4	7,0	1,5	66 694
Shakti Foundation for Disadvantaged Women	34,4	336 515	102,3	40,9	11,4	393 428
Samaj Kallyan Sangstha – SKS Bangladesh	8,8	74 267	118,2	11,7	2,3	116 327
Society for Social Services – SSS	39,6	265 353	149,4	58,0	18,1	348 187
Thengamara Mohila Sabuj Sangha – TMSS	60,9	486 127	125,3	73,0	19,1	663 359
United Development Initiatives for Programmed Actions – UDDIPAN	29,4	201 028	146,5	32,6	9,9	271 803
Wave Foundation	7,3	80 285	90,7	9,5	2,1	89 426

^{a)} Dawniej BURO Tangail.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Internet 6].

Większość z nich ma status organizacji pozarządowych, jedynie Grameen Bank ma status banku, a *Come To Save Cooperative Ltd. (CTS)* funkcjonuje na zasadzie spółdzielni. Dominującym produktem są oczywiście mikrokredyty oraz możliwość gromadzenia środków, jednak coraz więcej organizacji udostępnia swoim klientom również usługi ubezpieczeniowe oraz różnego rodzaju pomoc w postaci szkoleń czy usług doradczych. Do największych dostawców mikrokredytu należą: ASA, BRAC oraz Grameen Bank. Posiadają one największą wartość portfela kredytowego i liczbę aktywnych kredytobiorców, dominują również w działalności depozytowej. Charakterystykę działalności największych instytucji mikrofinansowych przedstawia tab. 3 oraz rys. 1.

ASA jest pozarządową organizacją mikrofinansową, która nieprzerwanie wspiera ubogich mieszkańców Bangladeszu od 1978 r. Początkowo głównie przez realizowanie programów, m.in. w zakresie ochrony zdrowia, prawidłowego odżywiania czy edukacji. W 1992 r. skupiła się na działalności mikrofinansowej, uznając ją za

Rys. 1. Porównanie wybranych wielkości liderów rynku mikrofinansowego w Bangladeszu (w mln dol.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Internet 6].

jedno z podstawowych narzędzi ograniczania ubóstwa w społeczeństwie. Obecnie misją ASA jest zwiększenie dostępu do usług finansowych dla osób ubogich i wykluczonych społecznie. W jej ofercie znajdują się nie tylko produkty kredytowe (dla kobiet, mężczyzn, na rozpoczęcie działalności gospodarczej) i depozytowe, ale również ubezpieczeniowe i szkoleniowe. Swoją działalność ASA w głównej mierze prowadzi na rolniczych terenach Bangladeszu (85%), udzielając niewielkich kredytów głównie kobietom (88% portfela). Struktura organizacyjna, która pomogła jej osiągnąć w 2001 r. samowystarczalność finansową, składa się z dwóch płaszczyzn. Pierwszą jest centrala, drugą oddziały terenowe, w których pracuje menedżer, jego zastępca oraz średnio czterech pracowników zajmujących się kredytami, odpowiedzialnych m.in. za gromadzenie i rejestrowanie płatności rat kredytowych oraz wypłacanie kredytów [Internet 2].

Drugą największą pozarządową instytucją mikrofinansową założoną w 1972 r. jest *Bangladesh Rural Advancement Committee* (BRAC). Do priorytetów BRAC zaliczyć można skupienie się na pomocy i wspieraniu kobiet, stanowiących ponad 98% klientów. Istotą działalności jest organizacja ubogich w grupy, dzięki czemu uzyskują oni (zwłaszcza kobiety) większą pewność siebie w towarzystwie oraz codziennym życiu. Priorytetem BRAC jest umożliwienie wykorzystania potencjału, szczególnie kobiet, które w największym stopniu są marginalizowane w społeczeństwie. Ich integracja jest prowadzona przez tworzenie wiejskich organizacji zrzeszających od 30 do 40 kobiet każda. Organizacje te wykorzystywane są jako platforma integrująca ubogie kobiety, umożliwiającą im dostęp do usług finansowych, służącą do wymiany informacji i zwiększania świadomości prawnej [Internet 3].

Tabela 3. Porównanie największych instytucji mikrofinansowych w Bangladeszu

	ASA					BRAC					Grameen Bank				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Aktywa ogółem (mln dol.)	298,1	355,32	421,92	508,53	592,75	321,06	393,5	619,4	973,37	990,59	633,02	819,8	941,27	1 117,81	1 411,36
Liczba placówek	2 292	2 932	3 334	3 304	3 237	1 499	1 500	2 896	2 700	2 655	1 944	2 320	2 481	2 539	2 911
Liczba pracowników	14 869	18 400	25 125	25 719	24 021	17 271	24 457	34 841	26 749	18 850	16 142	20 885	25 283	24 240	23 283
Liczba aktywnych kredytobiorców (tys. szt.)	4 181,6	5 163,28	5 422,79	5 877,48	4 000,40	4 159,8	4 550,85	6 397,63	6 327,25	6 241,33	5 050	5 960	6 160	6 210	6 430
Odsetek kobiet kredytobiorców	86.89%	79.28%	75.48%	80.15%	88.37%	97.03%	96.43%	96.03%	96.00%	94.88%	96.24%	102.00%	105.47%	96.88%	96.79%
Wartość portfela kredytowego (mln dol.)	255,40	305,26	361,70	466,08	456,30	268,88	350,15	528,79	647,94	636,40	424,47	482,09	532,02	642,26	817,39
Koszt kredytobiorcy ^{a)}	5,57	5,66	7,08	10,99	11,94	9,42	9,26	11,77	12,72	10,32	10,95	9,20	10,65	10,32	12,95
Współczynnik kredytów utraconych ^{b)}	0,17%	0,25%	0,30%	0,52%	0,97%	1,75%	0,64%	1,35%	1,45%	2,17%	4,36%	2,08%	0,00%	0,00%	0,00%

^{a)} Koszty operacyjne/średnia liczba aktywnych kredytobiorców.

^{b)} Wartość utraconych kredytów/ przeciętna wartość portfela kredytowego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych na stronie [Internet 6].

Ideą BRAC jest kompleksowa pomoc najbardziej potrzebującym w celu umożliwienia im wydostania się ponad granicę ubóstwa. Do tego celu instytucja udostępnia obywatelom wiele narzędzi do walki z wykluczeniem z zakresu praw człowieka, pomocy prawnej, edukacji, ochrony zdrowia, dostępu do finansowania, przedsiębiorczości czy rolnictwa. Podejście BRAC opiera się na zwiększeniu dostępu do podstawowych usług finansowych dla osób znajdujących poza orbitą zainteresowań banków komercyjnych. BRAC swoją działalność rozwinął również poza Bangladeszem, wspierając ubogie kobiety w Azji (Afganistan, Pakistan, Sri Lanka), Afryce (Liberia, Sierra Leone, Południowy Sudan, Tanzania, Uganda) czy na Haiti.

Najbardziej rozpoznawalną na arenie międzynarodowej instytucją mikrofinansową w Bangladeszu jest założony przez M. Yunusa Grameen Bank. Ma on ponad 6 mln aktywnych kredytobiorców, z czego niespełna 98% to kobiety. Jego początki sięgają lat 70. XX wieku, kiedy to M. Yunus, będąc wykładowcą Uniwersytetu w Chittagong, wrócił ze stypendium w Stanach Zjednoczonych. Podczas jednej z wielu jego wizyt, we wsi Jobra, spotkana kobieta – Sufia Begum – wyjaśniła mu istotę problemu. Jej historia zainspirowała M. Yunusa do podjęcia próby poprawienia położenia ubogich, którzy nie mając dostępu do usług bankowych, aby żyć, wielokrotnie zmuszeni byli korzystać z usług lichwiarzy, którzy udzielali im pożyczek, pobierając bardzo wysokie oprocentowanie. S. Begum, aby kupić materiał do wyplatania mebli, musiała pożyczyć pieniądze od lichwiarza, płacąc mu odsetki w wysokości 10% tygodniowo³. Bardzo często pożyczkobiorcy zgadzali się sprzedawać mu wytworzone produkty, wielokrotnie po cenach znacznie niższych od rynkowych. M. Yunus zainspirowany losem ubogich postanowił im pomóc, pożyczając 42 kobietom kwotę 27 dol. [Yunus 2007, s. 44-52]. Ku jego zdziwieniu wszystkie oddały pieniądze w terminie. Następnie udał się do banku, aby przekonać pracowników, że ludziom biednym warto pomóc, gdyż dzięki temu mogą zmienić swoje życie. Odpowiedź była jednoznaczna, ubodzy nie mają zdolności i historii kredytowej, zabezpieczenia, wielu z nich jest analfabetami, więc nawet nie będą w stanie wypełnić wniosku kredytowego. Taka postawa banku skłoniła M. Yunusa do większego zaangażowania się w pomoc najbiedniejszym. W 1976 r. zbudowany sumiennością swoich pożyczkobiorców zdecydował się powielić powyższy schemat w całym kraju, uruchamiając projekt o nazwie Experimental Grameen Branch of the Agriculture Bank. Bankowcy do pomysłu Yunusa podchodzili bardzo sceptycznie, nie wierząc w to, że osoby żyjące poniżej granicy ubóstwa są w stanie terminowo regulować swoje zobowiązania. Jednak ku ich zdziwieniu program rozwijał się znakomicie w całym kraju, co skłoniło go do przekształcenia w bank. Wystąpił do rządu z wnioskiem o stworzenie odrębnej ustawy umożliwiającej powstanie takiej instytucji. Jego starania urealniły się w 1983 r., kiedy to powstał bank dla biednych – Grameen Bank. Również ten pomysł okazał się sukcesem i zdobył sporą popularność, szczególnie wśród ubogich kobiet.

---

³ Niektórzy płacili nawet 10% dziennie.

Grameen Bank jest instytucją *non profit*, niepodlegającą nadzorowi banku centralnego, którego właścicielami są pożyczkobiorcy, co odzwierciedla ideę bycia jak najbliższej klienta i angażowania się w jego życie społeczne i gospodarcze. Problem braku zabezpieczenia udzielonych kredytów jest minimalizowany przez udzielanie pożyczek grupowych. Model ten zdaniem B. Armendariz de Aghion i J. Morducha pozwala znacznie obniżyć koszty negatywnej selekcji kandydatów, kontroli wykorzystania pożyczek oraz egzekwowania spłaty zadłużenia. W celu zastosowania tej metody bank opracował system, w którym klientów dzieli w pięcioosobowe grupy i na początku udziela pożyczki dwóm członkom. Gdy tygodniowe spłaty odbywają się terminowo, pożyczki otrzymują kolejni członkowie grupy, tak długo aż pożyczkę dostaną wszyscy (system określany jako sekwencja 2:2:1) [Armendariz de Aghion 2009, s. 122]. Idea tworzenia grup pożyczkowych w przypadku braku zabezpieczenia jest grupowa odpowiedzialność wszystkich członków, wzajemne wsparcie, mobilizacja i grupowa solidarność. Niedotrzymanie warunków umowy przez jednego z członków grupy skutkuje utratą reputacji w całej społeczności oraz nieotrzymaniem przez grupę kolejnej pożyczki. Problem ograniczania ryzyka w banku niwelowany jest także przez cotygodniowe spotkania grup w wioskach. Uczestniczący w nich menedżer banku w trakcie spotkań przyjmuje spłaty rat, prowadzi selekcję przy tworzeniu nowych grup. Istotną rolę w procesie motywacji pożyczkobiorców odgrywa również 16 decyzji, których członkowie grup są zobowiązani bezwarunkowo przestrzegać. Ich istotą jest kierowanie się przez pożyczkobiorców dyscypliną, jednością, odwagą, ciężką pracą oraz poprawą warunków życia całej rodziny⁴. Ustalone przez centralę banku zasady z dumą są recytowane przed każdym spotkaniem [Mainsah i in. 2004, s. 7].

W 1998 r. Bangladesz został dotknięty największą w historii powodzią, podczas której wielu klientów banku straciło dach nad głową i możliwości zarabiania pieniędzy. Jak podaje M. Yunus, powódź dotknęła połowę pożyczkobiorców oraz ponad 70% oddziałów banku. Katastrofa spowodowała utratę możliwości generowania jakichkolwiek dochodów przez wielu klientów, co wpłynęło na brak regulowania zobowiązań, a tym samym na kondycję banku. Efektem tego było wprowadzenie nowych produktów. System został określony jako Grameen Bank II. Restrukturyzacja miała na celu umożliwienie dalszej spłaty kredytów przez osoby dotknięte katastrofą. W modelu Grameen I w ofercie było kilkanaście produktów, w Grameen II ograniczono tę liczbę do dwóch – Basic Loan, który umożliwiał finansowanie przedsiębiorczości, mieszkalnictwa oraz edukacji, oraz Flexible Loan, który przeznaczony był dla osób, które nie były w stanie spłacać zaciągniętych kredytów⁵. Model Grameen II zyskał popularność nie tylko w Bangladeszu, ale również na innych kontynentach, w tym również w Stanach Zjednoczonych. Obecnie Grameen to nie tylko bank, ale również 24 inne instytucje, świadczące różnorodne usługi ułatwiające rodzinom walkę z ubóstwem.

⁴ Więcej na temat 16 decyzji: [Bornstein 1996, s. 97; Yunus 2007 s. 58-59; Internet 5].

⁵ Szerzej na temat Grameen Bank II: [Dowla, Barua 2006].

4. Podsumowanie

Bardzo duży wkład w rozwój mikrofinansów miał M. Yunus, który spopularyzował ten ruch na całym świecie.

Katakлизmy, które nawiedziły Bangladesz, zwiększyły liczbę osób żyjących poniżej granicy ubóstwa. Jak dowiódł S.R. Khandker, mikrofinanse mają znaczny udział w redukcji ubóstwa, zwiększaniu konsumpcji wśród najbiedniejszych nie tylko poprzez usługi finansowe, ale również dzięki doradztwu, szkoleniom. Jest on również zdania, iż jest to jeden z wielu instrumentów, nie jedyny. Ważne jest inwestowanie w kapitał ludzki w celu wzmocnienia pozycji ubogich, zwłaszcza kobiet [Khandker 2003, s. 21]. Podobny pogląd prezentują M. Pitt, S. Khandker, J. Cartwright. Ich zdaniem uczestnictwo w programach mikrokredytowych zwiększa rolę kobiet w społeczeństwie przez wzmacnianie ich pozycji w podejmowaniu decyzji [Pitt, Khandker, Cartwright 2003, s. 30].

Działalność mikropożyczkowa rozpowszechniona jest w krajach zarówno rozwijających się, jak i rozwiniętych. Obecnie mikrofinanse stają w obliczu nowych wyzwań. Ostatnie niekorzystne wydarzenia na rynku mikrofinansowym w Indiach, gdzie pracownicy zmuszali do spłaty i straszili pożyczkobiorców mających problemy ze spłatą swoich pożyczek, skończyły się tragicznie. Powyższe tragiczne wydarzenia oraz zmiana celu działalności wielu instytucji, dla których zysk stał się nadzgodnym celem, spowodowały, że instytucje zapomniały o swojej społecznej misji. Dążenie do maksymalizacji zysków z działalności mikrofinansowej wypaczyło cel działalności wielu instytucji i odbiło się bardzo negatywnym echem, zwłaszcza w krajach najbiedniejszych. Z drugiej strony instytucje mikrofinansowe stają przed olbrzymim wyzwaniem wspierania jeszcze większej liczby osób. Rosnące obecnie na świecie ceny żywności skutkują coraz większą liczbą ubogich, co oznacza nowe cele instytucji mikrofinansowych.

Literatura

- Armendariz de Aghion B., Morduch J., *Ekonomia mikrofinansów*, Wydawnictwo AnWero, Gdańsk 2009.
- Bangladesh at a glance*, http://devdata.worldbank.org/AAG/bgd_aag.pdf.
- Beck T., Demirguc-Kunt A., Levine R., *Finance, Inequality and Poverty: Cross Country Evidence*, National Bureau of Economic Research Working Papers Series, Cambridge, December 2004.
- Bornstein D., *The Price of a Dream. The Story of the GRAMEEN BANK*, Oxford University Press, New York 1996.
- Dowla A., Barua D., *The Poor always Pay Back. The Grameen Bank II Story*, Kumarian Press, 2006.
- Financial Access 2010, The State of Financial Inclusion Through the Crisis*, The Consultative Group to Assist the Poor and The World Bank Group, Washington, September 2010.
- Gonzalez A., Rosenberg R., *The State of Microfinance – Outreach, Profitability and Poverty*, info.worldbank.org/etools/library/latestversion.
- Gostomski E., *Znaczenie mikrofinansów w wybranych krajach*, [w:] *Rynki finansowe. Mikrofinanse*, E. Ostrowska, J. Ossowski (red.), Biblioteka Kwartalnika Naukowego „Pieniądze I więź”, Fundacja na rzecz Polskich Związków Kredytowych – Instytut Stefczyka, Sopot 2009.

- Kendall J., Mylenko N., Ponce A., *Measuring Financial Access around the World*, Policy Research Working Paper 5253, The World Bank, Financial and Private Sector Development, Financial Access Team, March 2010.
- Khandker S.R., *Micro-Finance and Poverty. Evidence Using Panel Data from Bangladesh*, Policy Research Working Paper 2945, The World Bank Development Research Group, January 2003.
- Kot K., *Samowystarczalność finansowa czy walka z ubóstwem? Dyskusja nad celami mikrofinansów na przykładzie Grameen Bank i BancoSol*, [w:] *Dialogi o rozwoju*, Global Development Research Group, 2007 nr 1.
- Mainsah E., Heuer S.R., Kalra A., Zhang Q., *Grameen Bank: Taking Capitalism to the Poor*, Columbia Business School, New York 2004.
- Pitt M.M., Khandker S.R., Cartwright J., *Does Micro-Credit Empower Women? Evidence from Bangladesh*, Policy Research Working Paper 2998, The World Bank Development Research Group, March 2003.
- Yunus M., *Creating a World Without Poverty. Social Business and the Future of Capitalism*, PublicAffairs, New York 2007.

Źródła internetowe

- [1] <http://nobelprize.org>.
- [2] <http://www.asa.org.bd>.
- [3] <http://www.brac.net>.
- [4] <http://www.european-microfinance.org>.
- [5] <http://www.grameen-info.org>.
- [6] <http://www.mixmarket.org>.

MICROFINANCE INSTITUTIONS IN BANGLADESH

Summary: The access to basic financial services such as savings, payments, and credit can make a substantial positive difference in poor people's lives. One of such tools is a microcredit which is defined as small loans to very poor people for self-employment projects that generate income, allowing them to care for themselves and their families. Bangladesh is a country in which a lot of organizations have introduced credit programmes targeted to the poor. A microfinance institution brings a lot of benefits to customers, especially women who have greater access to financial and economic resources, have greater social networks, greater bargaining power in comparison with their husbands, and greater freedom of mobility. The participation in micro-credit programmes helps to increase women's empowerment.